

nacions de la Vall d'Àneu, de l'any 1424, el legislador fulmina contra les que «ban de nit ab les bruxes al Boch de Biterna» (RFE IV, 33): és sabuda la creença que en el sàbat nocturn es deia que les bruixes feien la cort, en un paratge desert, lluny de poblat, a un gran boc (designat amb aqueix nom) que era l'encarnació de Satanàs. «Ab cert greix fus, / com diu la gent, / se fan unguent / e bruxes tornen», «ella hi apella / moltes madrines, / mil medicines, / menescalies --- / res no profita; / prenen sospita / si 'u han fet bruxes: / en pits e cuxes / blavo(r)s trobaven ---», JRoig, *Spill*, vv. 9731, 5271; en fi, de la miserable Viuda Reposada escrivia Joanot Martorell que vingué «davant la Princesa ab la pròpia passió e maldat que portava, la qual és parenta de la vella bruxa, que no fa mal sinó a qui li fa bé». Només em resta dir que avui el mot es conserva en tot el territori de la llengua (des de l'extrem Sud fins a les més altes valls pirinenques: *brúša* o *brújša* fins a Cardós i Vall Ferrera, 1932-4) en el sentit propi i en els translaticis que es podran veure en els altres diccionaris.

El mateix mot i en la mateixa forma és l'usual en el gall. i port. *bruxa* [S. XVI almenys, en el *Memorial da Távoa Redonda* de Ferreira de Vasconcelos, cit. Machado] i el cast. *bruja*, que ja apareix c. 1400 en el Glossari baix-aragonès de l'Escorial, en l'antiga forma *bruxa* com s'ha d'esperar. Les formes de les tres llengües coincideixen, segons sembla, perfectament, a demanar una base amb *ū*. Però hi ha formes dialectals que se'n separen.

En tota la franja Nord d'Aragó, des del límit de la llengua basca fins al del català degué estendre's una forma *broxa*: car avui encara es pronuncia *bróša* a Ansó i Echo (també *brošeria* «brujeria, enfado»), *brójša* a Bielsa,¹ i de nou a Benasc.² Degué ser una àrea ininterrompuda en altre temps, i que descendiria fins molt avall almenys del Prepirineu, car *broxa* i *broxo* 'bruixor' són les formes que usen les Ordinacions de Barbaste, en l'any 1396 (*Rev. de Aragón* v, ii, 35). Ara bé, acf topem ja amb una discrepància reveladora d'un desacord en la base fonètica remota del mot: la forma aragonesa suposa una base amb *o* tancada (si fos mot llatí seria *ō* llarga o *ū* breu, segons la quantitat clàssica), mentre que de cap manera no pot admetre un lingüista respectuós de les normes fonètiques que ni el castellà ni el gallego-portuguès reflecteixin altra cosa que una *ū* llarga.

A l'altre vessant dels Pirineus continua l'àrea del mot, més enllà dels límits hispànics, des de l'Oceà fins a l'Atlàntic. En el gascò pirinenc tenim *broucho*, *brouche* (bearn. ant. escrit *brouxe*) —o sigui *brúšo*, *-ša*— amb vocal que sembla correspondre a l'aragonesa (en tot cas no a la cast.-port., que seria allà *ü*): així s'estén des del límit basc fins a la Vall d'Aura inclusivament.³ En un sector no gaire ample, més a l'Est, reapareix una forma semblant a la castellana-portuguesa: *brúša* a tota la Vall d'Aran, des d'allí Garona avall fins a Sant Beat almenys, i a les primeres valls de l'Arieja (Sentenh i Vatmala): això també suposa *BRŪXA; però tot seguit reprèn la forma gascona ge-

neral, *broucho*, a la vall d'Oust (Coserans).⁴ En sortir del domini gascò comença tot seguit una forma més sorprenent: *brèicho* ja cap al Centre de l'Arieja (a Lavelanet, *BderaM* xxv, 31), també en les altes valls arran d'Andorra, a Auzat i Merencs (al peu del nostre Puimorèn), Rohlfis, *l. c.*, i seguiu així a l'Aude: el poble de St. Couat-du-Razès vulgarment s'anomena de motiu *St-Couat-des-Breiches*⁵ (Sabarthès, *Dict. Top. de l'Aude*).

La paraula arriba en aquesta forma fins a la frontera mateixa del català rossellonès, en tota la línia: em consta per les enquestes que vaig fer el 1960 en els dos pobles de l'extrem NE. del Rosselló, on el dialecte popular era ja occità: *brêšo* a Perillós, *brêša* a Vingrau i *brèche* «sorciera» trobo en un escrit local de Francis Roque que em deixaren visurar quan vaig passar-hi; Pere Vidal en el seu *Guide des Pyr. Or.* diu que *breixas* pl. s'usa fins a Odelló de Carra-mat.⁶

En fonts un poc més antigues tenim les formes d'on resulta aquesta *é* i *š*, en forma més conservadora. El *TdF* (s. v. *broucho*) cita un proverbi usat a l'Aude: «fan sagan coumo las brèissos: elles font un sabbat de sorcières, un bruit de tous les diables»; i, encara que grafiat a la francesa, Borel (1620-29) referia a l'Arieja la forma *bruescbe*, que va usar, segons Du C.; en fi trobem *broxa* en un text en baix llatí de Martin de Arles, canonge de Pamplona l'any 1560, citat pel mateix Du C., però que fa referència també al vessant Nord dels Pirineus. Ara bé, és sabut que *ōx* i combinacions anàlogues esdevenen regularment *ueiss* en llengua d'Oc i que aquest triftong sovint (sobretot si precedeix un grup de consonants o una labial) es redueix a *ejs* (després pronunciat *eš*); p. ex. en el citat parlar ariegès de Lavelanet trobem *bèi* per 'avui' *HÖDIE*, *nèit* per 'nit' *NÖCTE*, *crèiche* per oc. ant. *créiser* = cat. *créixer*, en la mateixa narració de la qual he citat *brèicho*.

O sigui que les formes dels parlars llenguadocians pressuposen clarament una base *BRŌXA; mentre que, a quasi tot el Pirineu gascò, tenim la prolongació d'una base *BROXA, amb *o* tancada, que podem interpretar com una *ō* o bé, si es vol, com una *o* de quantitat indefinida, però en tot cas tancada des de l'origen; en canvi el cast. i el portuguès exigeixen *ū*, que reapareix en una zona estreta del vessant Nord dels Pirineus Centrals (l'Alta Conca de la Garona); el català, que redueix l'antic triftong davant palatal a *ui*, però que també pronuncia igual la *ū* llarga llatina, no revela clarament si surt de *BRŌXA o bé de *BRŪXA; no, però, en tot cas, d'una *o* tancada ni d'una *ū* (car això no hauria pogut donar més que *bróša). Bona part d'aquests detalls fonètics ja els va veure Éd. Bourciez, el venerable mestre, en la nota *Les mots espagnols comparés aux mots gascons* que publicà en el *BHisp.* III, 326; i jo vaig acabar de definir-ho en la meua crítica del llibre de Rohlfis (*VRom.* II, 1938, 162), després reproduïda a *TopHesp.* II, 199.⁷

Del català el mot va passar al sard *bruscia* (ML.-Wagner, *Arch. Stor. Sdo.*, p. 393). Passant ara en si-